tuse puudulikkuse tõttu oli alguses eesti vägedel, mida rutuga Tartu koondati, raske enamlaste pealetungimisele vastu panna, ja 18. dets. 1918 olid enamlaste salgad Võru maanteel juba 20 km kaugusel Tartust, kus neid Nõo ja Kambja kaitseliitlased end. Liiva kõrtsi juures püüdsid tagasi hoida. Sakslaste poolt Pihkvas korraldatud vene valgete salk ei avaldanud, olgugi et nad korralikult rõivutatud ja sõjamoonaga varustatud, mingit tuge, vaid taganesid röövides, põletades ning vägivalda tarvitades ikka põhja poole, avades sellega rinde Tartu ees. 20./21. dets. tõmbusid ka eesti väed — 2. ja 3. rügement — Tartust välja Põltsamaa ja Pikasilla sihis, linna enamlastele jättes. Selle järele hakkas Kuperjanov oma partisaanisalka Puurmanis korraldama, tehes sealjuures üksikuid sõjakäike Tartu lähedale ja koguni Kudinale. Jõulisem tegevus algas enamlaste vastu uue aastaga. 2. jaan. võeti ära Visusti, Mõisamaa ja Koogi mõisa. 5. jaan. lõid Kuperjanovi partisaanid enamlaste väed Saduküla mõisast ja 9. jaan. 2. rügement Jõgevalt välja. 13. jaanuaril algasid Kuperjanovi partisaanid ning 1. ja 3. soomusrong ühist pealetungimist Tartu sihis, vallutades ägedais lahinguis Voldi jaama, Äksi, Kärkna, Jänese silla ja 14. jaan. hommikul Tähtvere mõisa. 14. jaan. kell 2 p. l. oli Tartu vabastatud enamlasist, kes taganesid Võru sihis ja mööda raudteed. 15. jaan. jõudis Tartusse ka Tallinna kaitsepataljon, kes kohe rinde võttis enamlaste vastu, kes seisid Reolas, 12 km Tartust. 18. jaan. löödi enamlased peale vältavat lahingut Reolast välja ja kanti rinne esmalt Vana-Pranglisse ja sealt paari nädala järele peale vähemaid kokkupõrkeid Tilleorgu, kus enamlased tõsisema vastupaneku korraldasid, kui peale ühepäevast heitlust Võru sihis nobedasti olid taganenud. Samal ajal teotsesid raudtee sihis soomusrongid, millede vastu enamlased oma parimad ja tugevamad jõud — lätlased ja ka hiinlased — olid koondanud tugeva kahurväe ja soomusrongide toetusel. Ses sihis olid lahingud ka kõige verisemad, nagu Udernas, Kirepis, Pritsus, Rõngus jne. Pihkva järve poolt tungis enamlastele peale 2. rügement, lüües lahinguid Moisekatsis jm. Jaanuarikuu lõpus olid enamlased Tartumaalt täiesti välja löödud ja 1. veebr. isegi Võru vabastatud ning 24. veebr. 1919. a. terve Eestimaa. Enamlaste vägivalla-valitsus kestis Tartumaal küll lühikest aega — vaevalt kolm nädalat, kuid oma jäljed süütute mahalaskmiste, põletamiste ja röövimiste näol jättis ta igale poole, kuhu ta aga ka mõnekski päevaks ulatus. Eriti kannatas muidugi Tartu linn.

Sõda enamlastega kestis veel aasta otsa ja mõnelgi korral tungisid enamlaste röövsalgad üle Peipsi jää Tartumaa sisse, kuid löödi iga kord kergesti tagasi. 1. veebr. 1920. a. tehti Eesti ja Venemaa vahel rahu, ja algas rahuline ülesehitav tegevus.

Haridusolude arenemine. K o o l i d. Esimesed kindlamad teated kooli- ja hariduseoludest ja nende korraldamisest Tartumaal on Rootsi ajast pärit. Mis enne seda siin tehtud, pole kaugema ulatuvusega olnud. Niihästi kloostrikool Kärknas kui ka toomkool Tartus, mõlemad 13. aastasaja alupoolel asutatud, olid